

Niccolo Machiavelli. Jak powinien postępować książę?

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Marcin Król, *Historia myśli politycznej od Machiavellego po czasy współczesne*, Gdańsk 2001, s. 21.
- Źródło: Niccolo Machiavelli, *Książę [fragment]*, tłum. Cz. Nanke, s. 29.
- Źródło: Adam Podgórecki, *Socjotechniczne wątki w twórczości Machiavellego*, [w:] Jan Malarczyk, *Paradoksy losów doktryny*, Warszawa 1973.
- Źródło: Adam Podgórecki, *Socjotechniczne wątki w twórczości Machiavellego*, [w:] Jan Malarczyk, *Niccollo Machiavelli. Paradoksy losów doktryny*, Warszawa 1973, s. 29.
- Źródło: Niccolo Machiavelli, *Książę [fragment]*, tłum. Cz. Nanke, s. 4.
- Źródło: Niccolo Machiavelli, *Książę [fragment]*, tłum. Cz. Nanke, s. 11–12.

Niccolo Machiavelli. Jak powinien postępować książę?

Źródło: domena publiczna.

Wyjątkowo zróżnicowane są opinie, którymi czytelnicy i komentatorzy obdarzali Niccollo Machiavellego. *H. Estienne* pisał około roku 1590, że autor *Księcia* był „hańbą Florencji”, zaś *Leo Strauss* – już z perspektywy czterystuletniej – że był „założycielem nowożytnej filozofii polityki”. Pierwsze wydanie *Księcia* ukazało się w 1532 roku „z przychylności i przyzwolenia” papieża Klemensa VII, ale w 1559 książka znalazła się na kościelnym indeksie ksiąg zakazanych. Jednak niejednoznaczność ocen świadczy zapewne o oryginalności *Księcia* na tle klasycznego dorobku filozofii polityki. Widać to w ocenie pisarstwa Machiavellego sformułowanej przez *F. Bacona*: „Powinniśmy być wdzięczni Machiavellemu i podobnym mu pisarzom, którzy otwarcie i bez niedomówień piszą o tym, jak ludzie postępują, a nie jak postępować powinni”.

Czy więc Machiavelli był demonem polityki, czy też po prostu zwrócił uwagę nie na to, co powinno się w niej wydarzać, tylko na to, co wydarza się faktycznie? Rozstrzygnij samodzielnie.

Twoje cele

- Zapoznasz się z podstawowymi wątkami filozofii politycznej N. Machiavellego.
- Dokonasz analizy i oceny wybranych sposobów postępowania i postaw, które Machiavelli zalecał władcom.
- Porównasz rady Machiavellego ze współczesnymi praktykami w polityce i biznesie.

Przeczytaj

Dzieło [Machiavellego](#) *Książę* jest zbiorem politycznych analiz oraz wskazówek formułowanych na bogatym tle przykładów historycznych i skierowanych do władców (książąt). Machiavelli różni się od większości autorów klasycznych dzieł filozofii politycznej tym, że nadaje refleksji o polityce charakter empiryczny, natomiast nie kreśli obrazu państwa doskonałego, ani nie przedstawia najwyższych wartości, których realizacja miałaby być zadaniem tego państwa. Niechętny był Machiavelli zwłaszcza wartościom chrześcijańskim, mniej krytyczny był wobec wartości właściwych kulturze starożytnej Grecji czy Rzymu:

Santi di Tito, *Portret Niccolò Machiavellego*
Źródło: domena publiczna.

Marcin Król

Historia myśli politycznej od Machiavellego po czasy współczesne

Religia starożytnych uczyła też oddawać cześć boską ludziom, którzy okryli się sławą doczesną, jak dowódcom wojskowym i naczelnikom państw.

Natomiast nasza religia nakazuje czcić nie tyle ludzi czynu, co ludzi pokornych, oddanych życiu kontemplacyjnemu.

Najwyższe dobro widzi ona w pokorze, w samozaparciu i w pogardzie rzeczy tego świata; religia pogańska zaś

doszukiwała się go w wielkości ducha, w sile ciała i w tym wszystkim, co czyni ludzi dzielnymi. A jeżeli nasza religia żąda, abyś posiadał hart ducha, to nie dlatego, abyś zdolny był do działania, ale dlatego, abyś mógł łatwiej znosić cierpienia.

Źródło: Marcin Król, *Historia myśli politycznej od Machiavellego po czasy współczesne*, Gdańsk 2001, s. 21.

Według Machiavellego drogowskazem działań księcia jest zdobycie lub utrzymanie władzy, wszakże autor *Książę* nie był ślepym apologetą władzy. Widział w niej narzędzie utrzymywania jedności państwa i dobra całości państwa, czyli to, co później nazwano racją stanu. Skuteczne używanie tego narzędzia to również kryterium oceny działań władcy. Autor *Książę* unika moralizowania na rzecz afirmacji skuteczności i bezkompromisowości

działania, zaś ludzka cnota (*virtu*) to wg niego zespół psychicznych dyspozycji zapewniających odważne i sprawne działanie, a zwłaszcza narzucanie otoczeniu swojej woli. Towarzyszy temu pesymistyczny obraz natury człowieka. Zdaniem Machiavellego

((Niccolo Machiavelli

Księżę [fragment]

(...) mądry pan nie może ani powinien dotrzymywać wiary, jeżeli takie dotrzymywanie przynosi mu szkodę i gdy zniknęły przyczyny, które spowodowały jego przyrzeczenie. Zapewne gdyby wszyscy ludzie byli dobrzy, ten przepis nie byłby dobry, lecz ponieważ są oni nikczemni i nie dotrzymywaliby tobie wiary, więc ty także nie jesteś obowiązany im jej dotrzymywać (...).

Źródło: Niccolo Machiavelli, *Księżę [fragment]*, tłum. Cz. Nanke, s. 29.

Takie spojrzenie na władzę i politykę było ówczesnie nowością i ma znaczenie również dzisiaj. Można bowiem uważać Machiavellego za prekursora nowoczesnego rozumienia polityki, a także pierwszego analityka praktyk socjotechnicznych, które zmierzają, drogą mniej lub bardziej jawnej manipulacji, do wywołania pożądanych skutków w społecznej świadomości.

Część socjotechnicznych rad udzielanych przez Machiavellego władcom została uporządkowana i opisana przez polskiego socjologa Adama Podgóreckiego. Rozpatrzmy przykłady: zasada samowystarczalności zawiera się w następującym fragmencie Księcia:

((Adam Podgórecki

Socjotechniczne wątki w twórczości Machiavellego

Stąd wypływa ogólne prawidło, które nie zawodzi nigdy lub rzadko, że gubi sam siebie ten, kto drugiego czyni potężnym, gdyż tworzy się tę potęgę zręcznością lub siłą, a jedno i drugie budzi nieufność u tego, który stał się potężnym.

Źródło: Adam Podgórecki, *Socjotechniczne wątki w twórczości Machiavellego*, [w:] Jan Malarczyk, *Paradoksy losów doktryny*, Warszawa 1973.

Zasada ta mówi, że należy polegać w pierwszym rzędzie na własnej sile, ponieważ uciekanie się do wspierania przez potęgę innych, nawet jeśli chwilowo występują w roli sojuszników, może powodować, że zwrócą się przeciwko nam.

Inna z zasad - kalkulacji skutków, głosi:

Adam Podgórecki

“ Socjotechniczne wątki w twórczości Machiavellego

Trzeba to rozumieć, że książkę, a szczególnie nową, nie może przestrzegać tych wszystkich rzeczy, dla których uważa się ludzi za dobrych, bowiem dla utrzymania państwa musi częstokroć działać wbrew wierności, wbrew miłosierdziu, wbrew ludzkości, wbrew religii. Trzeba więc, by miał on umysł zdolny do zwrotu, stosownie do tego, jak wiatry i zmienne koleje losu nakazują, i jak rzekłem powyżej, nie powinien porzucać dobrego, gdy można, lecz umieć czynić zło, gdy trzeba.

Źródło: Adam Podgórecki, *Socjotechniczne wątki w twórczości Machiavellego*, [w:] Jan Malarczyk, *Niccollo Machiavelli. Paradoxy losów doktryny*, Warszawa 1973, s. 29.

Karta tytułowa angielskiego tłumaczenia *Sztuki wojny* N. Machiavellego

Źródło: domena publiczna.

Machiavelli wydaje się być tutaj zwolennikiem zasady „cel uświęca środki” i rzeczywiście, wybór, którego dokonuje książę, nie biegnie między tym, co uważane jest za dobre, a tym, co za złe, tylko między tym, co sprzyja bądź nie sprzyja utrzymaniu władzy, zaś książę w tej sytuacji powinien wykazać się umiejętnością porzucania racji moralnych na rzecz racji stanu. Nie ma co prawda powodów, dla których książę musiałby czynić zło bądź porzucać dobro z wyjątkiem utrzymania władzy, ale gdy chodzi o nią, książę nie może się wahać.

Słownik

Francis Bacon

(1561–1626) wybitny filozof renesansowy i prawnik, zasłużony dla tworzenia nowożytnej, eksperymentalno-indukcyjnej metody badań naukowych, twórca utopii *Nowa Atlantyda*

Niccolo Machiavelli
(1469 – 1527) florencki filozof polityki, prawnik i dyplomata, autor dzieła pt. *Książę*, uważanego często za pierwszy świecki, naukowy opis oraz analizę polityki; w ujmowaniu polityki przez Machiavellego uderza traktowanie racji stanu jako jedyne kryterium

oceny postępowania władzy; z tego powodu stał się on symbolem postawy pragmatycznej i amoralistycznej w polityce; postać Machiavellego obecna jest w kulturze popularnej, np. w grach komputerowych, a także w utworze P. Gintrowskiego *Machiavelli*

Polecenie 1

Wysłuchaj fragmentu *Księcia*. Odpowiedz na pytanie: jaka postawa jest, zdaniem Machiavellego, warunkiem sukcesu człowieka działającego?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PMAZgDm2h>

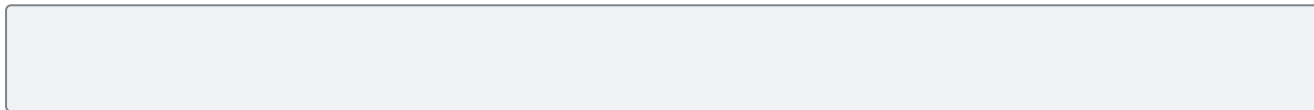
Dzieło Machiavellego zawiera oryginalną koncepcję ludzkiej aktywności. Machiavelli przeciwstawia się w niej fatalistycznemu myśleniu (czyli w wierze w nieuchronność zdarzeń, zwłaszcza niekorzystnych) o historii i możliwościach człowieka.

"Wiem dobrze, jak wielu miało i ma to przekonanie, że sprawy świata tak są kierowane przez los i Boga, iż ludzie swym rozumem nie mogą ich poprawić i są wobec nich bezradni; przeto mogliby sądzić, że nie warto zbytnio trudzić się tymi sprawami, lecz spuścić się na los. Takie przekonanie jest bardziej w naszych czasach rozpowszechnione z przyczyny wielkich zmian, które widziało się i widzi codziennie wbrew wszelkim ludzkim przypuszczeniom. Kilkakrotnie przemyślawszy to, skłaniam się w pewnej mierze do tej opinii. Jednak niepodobna przyjąć, aby zanikła nasza wolna wola, więc sądzę, że może być prawdą, iż los w połowie jest panem naszych czynności, lecz jeszcze pozostawia nam kierowanie drugą ich połową lub nie o wiele mniejszą ich częścią (...). W tym leży także przyczyna zmian w powodzeniu, gdyż jeżeli dla kogoś, postępującego przezornie i cierpliwie, tak układają się czasy i ludzie, że jego sposób postępowania jest dobry, wtedy szczęści mu się, lecz gdy zmieniają się czasy i ludzie, upada, ponieważ nie zmienia sposobu postępowania (...). Stąd pochodzi to, co powiedziałem, że dwu ludzi, różnie postępując, osiąga ten sam wynik, a z dwóch postępujących jednakowo, jeden osiąga, a drugi nie osiąga celu (...). Dochodzę przeto do wniosku, że gdy odmienia się los, a ludzie trzymają się z uporem swych sposobów, szczęści się im, gdy jedno drugiemu odpowiada, nie szczęści, gdy nie ma tej zgodności."

Źródło cytatu: Niccolo Machiavelli, *Książę*, tłum Cz. Nanke, str. 41–42.

Polecenie 2

Znajdź historyczny lub współczesny przykład ilustrujący wspomnianą postawę.

A large, empty rectangular box with a thin black border, intended for the user to provide an answer to the task.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Rozwiąż krzyżówkę.

1.

--	--	--	--	--	--	--	--	--

2.

--	--	--	--	--	--	--

3.

--	--	--	--	--	--	--

4.

--	--	--	--	--	--	--

5.

--	--	--	--	--

1. Dla niektórych „Hańba Florencji”.
2. Adresat porad Machiavellego.
3. Miejsce urodzin Machiavellego.
4. Przedmiot analiz zawartych w głównym dziele Machiavellego.
5. Uważał Machiavellego za założyciela nowożytnej filozofii polityki.

Ćwiczenie 2

Wybierz z ramki zakończenia do zdań w tabeli.

1. Machiavellego obraz natury człowieka był .
2. Zdaniem Machiavellego ilość dobra i zła w świecie jest .
3. Drogowskazem działań władcy jest wg Machiavellego .
4. Cechy człowieka zapewniające mu sprawne działanie nazywał Machiavelli .

cnot_q

zdobycie i utrzymanie władzy

pesymistyczny

stała

Ćwiczenie 3

Które zdania trafnie oddają poglądy Machiavellego? Zaznacz w tabeli właściwą odpowiedź.

Zdanie	Trafne	Nietrafne
Postępowanie, które jest powszechnie uważane za dobre, może być przyczyną klęski władcy.	☐	☐
Człowiek z natury jest dobry, jedynie okoliczności skłaniają go do czynienia zła.	☐	☐
Dla utrzymania spójności państwa książę może działać wbrew wierności, wbrew miłosierdziu i religii.	☐	☐
Religia chrześcijańska nakazuje czcić przede wszystkim ludzi czynu, dowódców i władców.	☐	☐

Na bazie poniższego tekstu Machiavellego odpowiedz, wpisując TAK lub NIE na pytania zamieszczone w tabeli.

« Gdy wszystko dobrze rozważy, zobaczy, że niejedna rzecz, która wyda się cnotą, w zastosowaniu spowodowałaby jego upadek, a niejedna znowu, która wyda się wadą, w zastosowaniu przyniesie mu bezpieczeństwo i pomyślność.

Zdanie	Roztrzygnięcie
Czy z punktu widzenia władcy użycie środków, które niosą zło, ale są skuteczne, jest dobrem?	
Czy powinnością władcy jest realizacja przyjętego celu politycznego bez względu na użyte środki?	
Czy godny pochwały jest władca, który, używając wyłącznie dobrych metod i sposobów, utracił wskutek tego państwo, ale zachował czyste sumienie?	
Czy godny pochwały jest władca, który zmienia swoje działania ze względu na lęk przed opinią ogółu?	

Przeczytaj tekst i opisz zawartą w nim skierowaną do książąt radę Machiavellego, która kryje się za metaforą choroby.

((Niccolo Machiavelli

***Książę* [fragment]**

Podobnie dzieje się, jak mówią lekarze, z suchotami. Są one w początkach choroby łatwe do wyleczenia, a trudne do rozpoznania; lecz nie rozpoznane ani leczone w początkach, stają się z biegiem czasu łatwe do rozpoznania, a trudne do leczenia. To samo zdarza się w sprawach państwowych.

Źródło: Niccolo Machiavelli, *Książę [fragment]*, tłum. Cz. Nanke, s. 4.

Zapoznaj się z poniższym tekstem. Nazwij rolę, jaką odegrał Remir de Orco w manipulacji wykorzystanej przez księcia celem uspokojenia i zjednania sobie ludności.

((Niccolo Machiavelli

***Książę* [fragment]**

Książę zająwszy Romanię, zastał ją pod rządami niedołężnych panów, którzy raczej ograbiali swych poddanych, niż dbali o poprawienie ich losu, i dawali więcej powodów do niezgody niż do zgody, tak że ta prowincja roiła się od rozbojów, rabunków i wszystkiego rodzaju zuchwałości; otóż książę, pragnąc uspokoić ją i uczynić powolną dla ramienia królewskiego, uważał za rzecz konieczną dać jej dobry rząd. Przeto postawił na jej czele messera Remira de Orco, człowieka okrutnego i energicznego, któremu oddał pełną władzę. Ten uspokoił ją w krótkim czasie i ku wielkiej swej chwale przywrócił porządek. Lecz później zdało się księciu, że ta jego wyjątkowa władza nie jest odpowiednia, obawiał się bowiem, by nie stała się nienawistna; ustanowił więc w prowincji sąd cywilny, pod przewodnictwem jednej z wybitnych osobistości, w którym każde miasto miało swego obrońcę. A ponieważ wiedział, że poprzednia surowość ściągnęła nań pewną nienawiść, więc pragnąc ułagodzić umysły ludności i zjednać je sobie zupełnie, chciał pokazać, że okrucieństwo, jeżeli je popełniano, nie pochodziły od niego, lecz wynikały z twardej natury ministra. Skorzystawszy więc ze sposobności, kazał go pewnego ranka poćwiartować, a pocięte zwłoki wystawić na placu w Cesenie obok pnia drzewa i zakrwawionego miecza. To okrutne widowisko wywołało zadowolenie i zdumienie ludności.

Źródło: Niccolo Machiavelli, *Książę [fragment]*, tłum. Cz. Nanke, s. 11–12.

Ćwiczenie 7

Przypisz każdej z czterech cech osobowych to spośród trzech określeń, które trafnie oddaje stosunek księcia do tych cech.

Religijność –	Afirmacja ☐	Instrumentalizacja ☐	Negacja ☐
Wiarołomstwo –	Afirmacja ☐	Instrumentalizacja ☐	Negacja ☐
Litość –	Afirmacja ☐	Instrumentalizacja ☐	Negacja ☐
Okrucieństwo –	Afirmacja ☐	Instrumentalizacja ☐	Negacja ☐

Zapoznaj się z poniższym tekstem. Korzystając z zasobów internetu, znajdź analogie między propozycjami Machiavellego a praktykami lub poradami ze współczesnych obszarów polityki lub/i biznesu. Na tej podstawie napisz krótką rozprawkę na temat: Współczesny Książę? O aktualności rad Niccolo Machiavellego.

((Niccolo Machiavelli

***Książę* [fragment]**

Nie jest przeto koniecznym, by książę posiadał wszystkie owe zalety, które wskazałem, lecz jest bardzo potrzebnym, aby wydawało się, że je posiada. Śmiem nawet powiedzieć, że gdy się je ma i stale zachowuje, przynoszą szkodę, gdy zaś wydaje się, że się je ma, przynoszą pożytek; powinien więc książę uchodzić za litościwego, dotrzymującego wiary, ludzkiego, religijnego, prawego i być nim w rzeczywistości, lecz umysł musi mieć skłonny do tego, by mógł i umiał działać przeciwnie, gdy zajdzie potrzeba (...). Powinien przeto książę bardzo nad tym czuwać, by z ust jego nie wyszło nic, co by nie było przejęte pięciu zaletami, powyżej wymienionymi, i by temu, kto go widzi i słyszy, wydawał się cały miłosierdziem, cały wiernością, cały ludzkością, cały prawością, cały religijnością (...). Każdy widzi, za jakiego uchodzisz, lecz bardzo mało wie, czym jesteś, i ta garstka nie odważy się stawić czoła opinii powszechnej, mającej po swej stronie majestat rządu.

Źródło: Niccolo Machiavelli, *Książę [fragment]*, tłum. Cz. Nanke, s. 29.

Dla nauczyciela

Autor: Paweł Kaniowski

Przedmiot: Filozofia

Temat: Niccolo Machiavelli. Jak powinien postępować książę?

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

10. Wybrane spory z zakresu filozofii polityki. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

- 1) o naturę społeczeństwa (indywidualizm – kolektywizm);
- 3) o naczelne wartości życia społecznego (liberalizm kulturowy – konserwatyzm);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne (językiem ucznia):

- Zapoznasz się z podstawowymi wątkami filozofii politycznej N. Machiavellego.
- Dokonasz analizy i oceny wybranych sposobów postępowania i postaw, które Machiavelli zalecał władcom.
- Porównasz rady Machiavellego ze współczesnymi praktykami w polityce i biznesie.

Cele operacyjne. Uczeń:

- zapoznaje się z podstawowymi wątkami filozofii politycznej N. Machiavellego;

- analizuje i ocenia wybrane sposoby postępowania i postaw, które Machiavelli zalecał władcom;
- porównuje rady Machiavellego ze współczesnymi praktykami w polityce i biznesie.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- praca z tekstem;
- audiobook.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał: „Niccolo Machiavelli. Jak powinien postępować książę?”. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj” i wykonanie ćwiczenia numer 1-3 w zakładce „Sprawdź się”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformę i wyświetla na tablicy stronę tytułową e-materiału. Przedstawia uczniom temat lekcji oraz jej cele, a następnie wspólnie z nimi określa kryteria sukcesu.
2. **Raport z przygotowań.** Nauczyciel, za pomocą raportu dostępnego w panelu użytkownika, weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji: sprawdza ich odpowiedzi

na pytania w sekcji „Przeczytaj”. Czyta na głos wybrane z nich. Następnie na podstawie odpowiedzi uczniów inicjuje dyskusję, zadając pytanie: Co to jest „virtu”?

Faza realizacyjna:

1. **Praca z tekstem.** Nauczyciel ocenia, na podstawie informacji na platformie, stan przygotowania uczniów do zajęć. Jeżeli jest ono niewystarczające, prosi o ciche zapoznanie się z treścią w sekcji „Przeczytaj”. Jeżeli zaś uczestnicy zajęć zaznajomili się wcześniej z tekstem, prosi, aby w parach wynotowali minimum trzy najważniejsze, ich zdaniem, kwestie poruszone w e-materiale. Następnie pary łączą się w grupy czteroosobowe i, dyskutując, wybierają wspólnie najważniejszy wątek. Na koniec każda z grup na forum przedstawia i argumentuje swój wybór.
2. **Praca z multimediami.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej materiał z sekcji „Audiobook”. Uczniowie po zapoznaniu się z nim dzielą się na grupy i przygotowują odpowiedzi na pytania: Jaka postawa jest, zdaniem Machiavellego, warunkiem sukcesu człowieka działającego?. Po upływie ustalonego wcześniej czasu przedstawiciel wskazanej (lub zgłaszającej się na ochotnika) grupy prezentuje propozycje odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do nich lub je uzupełniają. Nauczyciel czuwa nad prawidłowym przebiegiem zadania, udzielając uczniom informacji zwrotnej.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Nauczyciel wyświetla treść ćwiczenia nr 4. Uczniowie rozwiązują je indywidualnie, a następnie omawiają odpowiedzi na forum klasy.
4. Ostatnią partię ćwiczeń (nr 5–7) uczniowie wykonują wspólnie i omawiają je razem z nauczycielem.
5. **Interpretacja uogólniająca tekstu źródłowego.** Uczniowie przygotowują konspekt pracy argumentacyjnej, w której przedstawiają interpretację omawianego tekstu źródłowego. Pracują indywidualnie, posilając się notatkami oraz treściami ćwiczeń.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”, omawia przebieg zajęć, wskazuje mocne i słabe strony pracy uczniów, udzielając im tym samym informacji zwrotnej.
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Uczniowie wykonują ćwiczenie nr 8 zawarte w sekcji „Sprawdź się”. Przygotowują uzasadnienia poprawnych odpowiedzi.

Materiały pomocnicze:

- Marta Baranowska, *Cel uświęca środki, czyli Niccolò Machiavellego rozważania o władzy*, Toruń 2018.

- Grzybowski J. i inni, *Sposób na filozofię. Kluczowe zagadnienia z dydaktyki przedmiotowej*, Warszawa 2016.
- Antonina Kłoskowska, *Machiavelli jako humanista na tle włoskiego Odrodzenia*, Łódź 1954.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Audiobook” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.